

Ярослав Гаврилюк, Людмила Чиншева у фільмі «Вавилон XX». 1979.

Ярослав Гаврилюк

Іван Миколайчук мав намір знімати «Енеїду»...

Останнім часом нерідко доводиться спілкуватися з журналістами, очевидно, це пов'язано з тим, що я знявся у трьох фільмах об'єднання «Дебют», крім того, запропонував Міністерству культури проект фільму про Крути. Та кожного разу в розмові з ними я згадую Івана Васильовича Миколайчука. Це зрозуміло, адже, якби не він, то не було б і актора Ярослава Гаврилюка. Хоча й не раз це говорив, та нагадаю ще раз – коли Миколайчук збирався знімати свій перший фільм, він дав мені відразу два сценарії – «Вавилон XX» і «Така пізня, така тепла осінь» зі словами: «Прочитай і вибери собі роль».

Не можу пояснити, чим була викликана його приязнь до мене – це, мабуть, треба було б запитати в Івана Васильовича. Але в нас такої змоги немає...

Я вступив на кінофакультет після армії і був досить со-

ром'язливий. Він, куди б не йшов, брав мене з собою, якщо я траплявся йому під руку. А коли я йому телефонував, він казав: «Кидай свою політекономію, я тобі по дорозі розповім. Ми їдемо до Фуженка». «Та мені ніяково,» – вагався я. «Ми там побудемо півгодини – ти не встигнеш і зникнути». Пропонував він це не нарочито, а так правдиво, що я погоджувався. Або йшли разом у Будинок кіно на фільм. Подивившись хвилин двадцять, він казав: «Ні, це не кіно. Ми зараз кудись поїдемо». У нього були якісь свої мірки ставлення до людей: і до генерала, і до двірника, і до сільського дядька, який приїжджав у справах до Києва й у них ночував, він ставився однаково по-людськи й однаково гарно. Я це цінував і ціную. До мене ставився, як до рівного, хоч і називав мене «Малий». Як до молодшого брата...

Я знав його родину – всіх його братів і сестер, тому що вони приїжджали в Київ час від часу. Вони до мене ставилися точно так, як Іван Васильович, вважали своїм. Іноді мене розпитували про нього, наче я знав усе, що думає і що робить Іван Васильович. Мені доводилося відповідати, що не знаю.

Він ділився зі мною своїми задумами. Десь після «Вавилону» розповів, що має намір знімати «Енеїду» і що вже має домовленість зі студією «Баррандов», змальовував, який там кінний завод буде, і що це планується спільне виробництво. Що є в нього сценарій (щоправда, мені його не показував).

Не знаю, як би йому жилося сьогодні, – може, йому теж нічого не дали б робити, хіба що діаспора підтримала б. Він був оптиміст, романтик, вірив людям, – через що часто й діставав рани. Вже згодом став менш довірливим – не те, що насторожено сприймав, а просто не все говорив.

У нього, звичайно, було коло людей, яким він розповідав усе. І в нього була потреба поділитися своїми історіями і дістати підтвердження, що історія яку розкаже, є цікавою. Це для нього було, як ритуал: розказавши історію, вже наступного разу її розказував по-іншому. Тобто основа залишалась, але обростала іншими деталями. Як «Тисяча снопів вітру» – кожен новий варіант був цікавіший за попередній. Горизонти фантазії його були необмежені, він цим просто заворожував людей. Дуже розумівся на тому, про що говорив. Беручи тему, допустимо, медичну, яку перед тим він добре зондував, він розповідав і на окремих нюансах було зрозуміло, що людина глибоко обізнана з тим, про що говорить. Не кажучи про його особисті враження від якоїсь події. Якби я цю подію побачив, то розповів би за дві хвилини, й багато хто позіхнув би й заснув. У нього це було – мінімум новела, якщо не оповідання. Й так хотілося бути з ним у той час і на тому місці, щоб побачити на власні очі. Хоча потім я розумів, що я там був, стояв біля тої каменюки – і нічого не побачив...

Вертаючись до моєї роботи у «Вавилоні ХХ», відкрию таємницю: прочитавши сценарій, я вибрав собі роль поета. Наступного дня, вертаючи сценарій, сказав про це. Іван Васильович погодився. Та в кіно є свої закони: коли ще немає героїні, вибрати їй партнера майже неможливо, тому що навіть за інтонацією голосів вони повинні бути у звуковій гармонії. І коли вже нарешті затвердили Любу Поліщук на роль Мальви (а на цю роль дуже довго шукали актрису), то виходило, що Анатолій Хостікоєв більше підходив на роль поета. У мене фактура зовсім інша, – я це розумів. Ще до затвердження акторів, ми поїхали в музей під відкритим небом у Пирогові і зняли епізод, де я їду на спіні в Леся Сердюка – «Сьогодні середа, значить ти мене везеш». Це були кінопроби, але зняли їх так вдало, що вони увійшли до фільму. В результаті й вийшло, що знявся я в ролі Лук'яна, Данькового брата. Ви думаєте, що я образився? Дякую Богу, що я в ній знявся. Для себе головне завдання я визначив так: не зашкодити. Прислухався я до режисера, так, наче мені мій батько говорить. Роль я виконував трепетно – це була моя перша велика роль. Та й поряд партнери такі, і я ж чомусь вчився в інституті. Я тримався за партнерів, тримався за брата – Івана Гаврилюка, який грав Клима Синицю. От

же, «Вавилон ХХ» – навіть не сторінка, а ціла книжка мого життя.

Моє знайомство з Іваном Миколайчуком, його оточенням, Марічкою Миколайчук – це мене й виховало. Ще до «Вавилону» Васильович ставив мені музику, яка увійшла до фільму (звучить у фіналі), я не міг зрозуміти, до чого вона? Він відповідав: «У кожної людини є своя музика. Та я тобі й не дивуюсь. Що ти прочитав? От я давав тобі Джойса – ти «Улісс» прочитав?» Я відповідаю: «Половину прочитав і не можу нічого збагнути». «А я два рази, і теж не все. Ти ще прочитаєш пізніше. І Джойса, і Маркеса...» До речі, про Маркеса. Мені запам'яталося, коли прем'єра фільму «Вавилон ХХ» відбувалася в Будинку літераторів, якраз вийшло в «Літературній газеті» інтерв'ю з Маркесом. З посилання на це інтерв'ю Миколайчук і почав своє слово. Коли Маркеса запитали: «Звідки пішла латиноамериканська проза?», той відповів: «Для того, щоб це зрозуміти, треба прочитати насамперед Гюґоля, Булгакова, було б добре побувати там, звідки вони родом». І потім вже Миколайчук перейшов на «Вавилон», на Василя Земляка.

Тим фільмом я настільки жив і був захоплений процесом зйомок, що потім, знімаючись у «Дудариках» Станіслава Клименка, просто замучив його своїм: «А от у нас у «Вавилоні»... Він не підтримував мене у цій розмові.

Чи допомагали мені уроки Миколайчука? Я дуже тішився, що знявся у нього. Я не задавака і характер у мене такий, що й зіркова хвороба мене обминула. Навпаки, навіть, коли брали автографи, я старався бути менш помітним.

Жартома він називав мене: «Ти малий львівський бургер». Я мав змогу телефонувати і приходити до них додому в будь-який час – двері завжди були відчинені. Він мені регулярно давав читати те, що читали тоді в інтелігентних колах, наприклад «Хрещений батько», надрукований у «Всесвіті» в гарному перекладі, я вже не кажу про Алехо Карпент'єра та інших авторів. Долучав мене і до музики. Він вчив думати в кіно, казав, що цікаво, коли актор в кадрі думає, а не просто виконує режисерське завдання. А якщо, крім того, може принести щось своє в роль, то й режисерові легше. Можна і в тексті щось запропонувати, добре подумавши. Радив, як працювати над пластикою ролі, що цікаво глядачеві, які завдання перед собою ставити – не важливо, граєш двірника чи професора медицини, будуть дивитися за людиною, за долею. В які вона потрапляє перипетії, як виходить із ситуації, і якщо ти спробуєш вжитися в цю роль, знайди в сценарії бодай речення, щоб воно було тобі близьке, і тоді тобі буде легше. І згодом у фільмі «Грачі» Костянтина Єршова я ці поради використав.

Гюґоль – улюблений письменник Миколайчука. І мій також. Я не кажу про інших наших класиків – Котляревського, Стефаника. І ті, хто сьогодні паплюжить українських геніїв, заробляючи собі сумнівний капітал на цьому, заслуговують зневаги. Але що тут можна вдіяти? Викликати на дуель? Закінчиться тим, що попадеш в міліцію. Миколайчук казав: «Дурня ти нічому не навчиш, ти його обмани, або взагалі не вступай у розмову, принаймні погодься з тим, що це не лікується – якщо воно дурне, то й помре таким. Вакцини від цього немає». До нього ж дурні, якщо й підходили, то так само відходили, вони розуміли, що це все одно, якби стояв Архангел і ти

Любов Поліщук у фільмі «Вавилон XX». Режисер Іван Миколайчук. 1979.

Кадр із фільму «Вавилон XX».

підійшов до нього – що можеш спитати у нього? Коли, скажімо, на студії не зовсім тверезий чоловік звертався: «Я тут сценарій написав», він відповідав: «А я тридцять написав, то й що?» Діалогу не виходило: він був красивий, делікатний, на хамство тим же не міг відповісти. Якщо ж хтось намагався провокувати, у відповідь він знаходив такі слова, які обеззброювали.

Наприкінці життя він дещо змінився. Йому ворожка нагадала: якщо не помре у тридцять три роки, то проживе до 47. Марічка може підтвердити ті його слова: «Дай Бог, щоб я дожив до років Шевченка». Я десь читав, що в геніальних людей тема смерті присутня постійно. Не в тому сенсі, що не сотвори собі кумира, бо Господь в тебе його забере, а в тому, що в їхній творчості тема смерті влітається в тканину твору. Це є у «Вавилоні» – там помирає мати мого героя, хоча це переведено в дещо химерний похорон, – ось де «присутній» Маркес, і воно не виглядає вульгарно. Був у Миколайчука-режисера ще один секрет: наприклад, треба, щоб у кадрі горобці літали, а ніяк не виходить. Та от: лунала команда «Мотор!» – і вони з'являлися. Або коли знімали цапа, його пхали, а він вилізав з кадру, бо його цікавило щось інше, він ще був молоденький. А у фільмі ми бачимо персонажа. Пам'ятаєте – сидить Фабіян, а Явтушок до нього: «Продайте вашу скотиняку», а цап до нього копитцем, і Фабіян: «Ви краще собі горобців заведіть». «Я вам рубля дам, два, звичайно, багато». «Ну, Вавилон, брате, Вавилон!» – це Іван Васильович часто повторював... Тобто цап грав саме тоді, коли було потрібно. В цьому був якийсь магнетизм режисера й актора Миколайчука. Я молю Бога, якщо мені випаде знімати кіно, щоб отак Бог допомагав і мені, як допомагав йому.

Дуже шкода, що фільм його порізали. Часто по живому. Адже знято було дві серії: він з Юрієм Гармашем купив плівку на власні гроші. Зняти зняли, але потім його змусили скорочувати, бо: «Ми вам дали гроші на одну серію, а ви зняли дві...». Добре, що хоч вийшло так. А він дуже переживав, що доводиться різати, інколи зв'язок у розповіді рветься, вона мала плавніше йти. Трошки це приховано музикою, але загалом, неважко здогадатись, що там орудували не те, що скальпелем, а сокирою.

...У мене вдома на стіні висять фотографії батька під час війни у Петергофі, Васильовича і чоловіка моєї сестри. Їх трьох уже немає, та вони мені допомагають. І якщо навіть цього року я не зніму свої «Крути», але я, Юрій Гармаш і всі мої друзі цього хочемо, значить Бог нам буде допомагати.

Записано 19 березня 2007